

§ 203. Αί περί Ποινῆς θεωρίαι.

Κατεδείχθη ἤδη, ὅτι ἔνεκα οἰωνδήποτε αἰτίων καὶ ἂν ἐτελέσθη τὸ ἀδίκημα, ἀπόκειται τῇ πολιτείᾳ ἢ τιμωρία αὐτοῦ διὰ τῆς ποινῆς, ἢ ἐπανόρθωσις ἅμα τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος. Ἡ ἔννομος τάξις δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἢ δὲ κοινωνικὴ ἐνότης νὰ ἐπιτευχθῇ, ἂν μὴ ἡ πολιτεία διὰ τῆς προσηκούσης ποινῆς προσπαθήσῃ νὰ καταστήσῃ ἐκποδῶν τὸ αἷτιον τῆς διαταράξεως τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον. Ἄλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας ταύτης παραλλάσσει ἀναγκαίως κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ προσβληθέντος δικαίου δὲν ἐκτελεῖται ὁμοιομόρφως. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ποινὴ δὲν τίθεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ ποικίλως, κατὰ τὰς κρατούσας ἐν τῇ κοινωνίᾳ ιδέας, τὰ ἠθικὰ αἰσθήματα καὶ τὴν σύγχρονον λαοῦ τινοσ κατάστασιν. Ἐκαστον κοινωνικὸν καθεστῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἠθικοῦ πνεύματος, ὑφ' οὗ ἐλαύνεται, διαφόρως συλλαμβάνει τὸν σκοπὸν τῆς ποινῆς. Συνωδὰ δὲ ταῖς ποικίλαις ταύταις ἐμφανείαις τῆς ιδέας τῆς ποινῆς καὶ οἱ θεωρητικοὶ αὐτῆς ἀνεζήτησαν ἐν αὐτῇ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν σκοπὸν.

Ἱστορικῶς δὲν ἀποδεικνύεται ὅποια ἡ κρείττων καὶ σκοπιμωτέρα περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ποινῆς θεωρία. Αὕτη ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμα, τὴν ἠθικότητα λαοῦ τινοσ, τὰς περὶ δικαίου καὶ τιμῆς ιδέας αὐτοῦ. Δὲν δύναται ἄρα ν' ἀναγορευθῇ ὠρισμένη καὶ ἀπόλυτος περὶ αὐτῆς θεωρία, λογικὴ καὶ ἐφαρμόσιμος κατὰ πάντα χρόνον καὶ τόπον. Ἡ ποινὴ δὲν δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ ἀπολύτως ἄνευ τῆς συγχρόνου μελέτης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἀπὸ ἰδανικῆς μόνον περὶ τῆς σκοπιμότητος αὐτῆς ἐποπτείας. Οὕτως ἡ ἀξίωσις μορφώσεως γενικῆς θεωρίας, ἐφ' ἧς νὰ βασισθῇ τὸ ποινικὸν δίκαιον τῶν λαῶν, ἐλέγχει ἀτελεῖ ἐκτίμησιν τῶν τε κοινωνικῶν νόμων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὁ βάρβαρος δὲν κατανοεῖ συνήθως τὰς ἠθικὰς κολάσεις, ὅπως ὁ πεπολιτισμένος ἐν τῇ αὐτῇ ἱστορικῇ κοινωνίᾳ τίθεται ἡ ποινὴ ἄλλως διὰ

τέραν, οὐχ ἔνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοῦς τὴν δίκην, οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγέννητον ἔσται ποτέ, τοῦ δ' εἰς τὸν αὔθις ἔνεκα χρόνον ἢ τὸ παράπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς. (Πλάτ. Νόμ. 934).

τούτον καὶ ἄλλως δι' ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον. Τούτου τεθέντος ὁ νομοθέτης δὲν δύναται κατὰ τούτον ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν κανόνα νὰ συντάξῃ τὸν ποινικὸν κώδικα. Πρωτίστως ὀφείλει νὰ ρίψῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιέχοντος.

Τὰς ἀντιφάσεις ταύτας περὶ τῆς ποινῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἠκολούθησε καὶ ἡ ἐπιστήμη. Ἠθικολόγοι τε καὶ ποινικολόγοι διείδον ἐν αὐτῇ διάφορον σκοπὸν. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ αἱ διάφοροι θεωρίαι.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι οὐδεμία ἀκριβῶς εἶπεν περὶ ποινῆς θεωρία διευπλώθη. Περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς καὶ τοῦ σκοποῦ ἐρρήθησαν μὲν τινὰ παρά τε τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' οὐχὶ ἱκανὰ πρὸς μὀρφωσιν πλήρους ἐπιστημονικῆς κατανοήσεως. Τοῦτο ἀπέκειτο τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ὅποτε ἡ ἔρευνα τοῦ ποινικοῦ δικαίου ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν φιλοσοφικωτέρου πνεύματος.

Ἡ ἐπιστήμη τοῦ ποινικοῦ δικαίου ταξινομεῖ συνήθως τὰς περὶ ποινῆς θεωρίας εἰς ἀπολύτους, σχετικὰς καὶ συμμίκτους.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡ πολιτεία δὲν εἶνε κατὰ συνθήκην παραγόμενον τῆς ἐλευθέρως τῶν ἀτόμων βουλήσεως πρὸς πραγμάτων τελικοῦ σκοποῦ. Εἶνε ἀρχέγονος ἠθικὴ τάξις, σύμφωνος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐδεὶς δὲ δικαιούται ν' ἀμφισβητήσῃ ἢ ἀρνηθῇ τὸ καθεστῶς τοῦτο· ἄλλως ἀρνεῖται αὐτὸ τὸ δίκαιον. Ἡ πολιτεία ὑφίσταται χάριν τοῦ ἑαυτῆς σκοποῦ· ὑπὸ τὴν τοιαύτην δ' αὐτῆς ἀντίληψιν ἡ ποινὴ εἶνε ἠθικὴ ἀνάγκη, σκοποῦσα τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ προσβληθέντος δικαίου, μηδεμιᾶς λαμβανομένης ὑπ' ὄψει ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ὠφελείας διὰ τε τὸν καταδικασθέντα καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν. Ἡ ποινὴ ἄρα εἶνε ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐκδήλωσις τῆς ὑπερτάτης δικαιοσύνης.

Διάφορος εἶνε ἡ ἔννοια τῶν σχετικῶν θεωριῶν. Κατ' αὐτὰς ἡ πολιτεία εἶνε προϊόν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων βουλήσεως, λαμβάνεται δ' ὑπ' ὄψει ἐν τῇ ποινῇ ὠρισμένος σκοπός, ἡ προκύψουσα μόνον τῇ κοινωνίᾳ ὠφέλεια.

Ἐν ταῖς συμμίκτοις θεωρίαις οὐδεμία κρατεῖ ὠρισμένη ἀρχή. Ὅτε μὲν εἶνε σύνθετοι ἐξ ἀπολύτου καὶ σχετικῆς θεωρίας, ὅτε δὲ ἐκ σχετικῶν ἢ ἐξ ἀπολύτων.

Ἐκ τῶν κατ' ἰδίαν θεωριῶν ἄξια ἀναλύσεως εἶνε αἱ ἀκόλουθοι.

Ἡ ἀρχαιοτάτη πασῶν, ἡ θεωρία τοῦ Ἰλασμοῦ. Αὕτη εἶνε ἡ κρατουσα περὶ ποινῆς ἐν τῷ βίῳ τῶν πρώτων ἐθνῶν, τῶν διατελούντων

ὑπὸ θεοκρατικὸν καθεστῶς. Ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν ἐκείνων ὁ Θεὸς εἶνε ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων, πᾶσα ἄρα κοινωνικὴ τάξις καὶ πᾶσα νομοθεσία ἀπ' αὐτοῦ ἀπορρέει· ὁ δὲ διὰ τοῦ ἀδικήματος προσβάλλων ταῦτα προσβάλλει αὐτὸ τὸ θεῖον. Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ποινῆς ταύτης ὑπολανθάνει ἠθικὴ τις ἰδέα, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἀστοχεῖ. Ἡ τιμωρία κατὰ τοῦ ἀδικήματος, ὡς ἀρνήσεως τῆς θείας βουλήσεως καὶ τάξεως, εἶνε ἀμείλικτος· ἡ ἠθικὴ μετὰ τοῦ δικαίου συγχέονται, τῆς πρώτης κρατούσης τοῦ δευτέρου· ἡ κοινωνικὴ τάξις ἐν γένει ἀπόλλυσι τὸν ἀνθρώπινον αὐτῆς χαρακτῆρα, ἀπορροφωμένη ἐν τῇ θεοκρατικῇ ἰδέᾳ τοῦ κόσμου. Πρὸ τῆς παμβασιλείας τοῦ θεοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀπόλλυσι τὴν ἀτομικότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Μέτρον δ' ἐν γένει καὶ ἀναλογία ἐλλείπει ὅλως ἐν τῷ καταλογισμῷ τῆς ποινῆς.

Ἡ θεωρία τῆς Ἐκφοβίσεως εἶνε ἐπίσης ἀρχαία. Κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ρέπει μᾶλλον πρὸς τὸ κακὸν ἢ τὸ ἀγαθόν· ἰδίᾳ δὲ αἱ κατώταται τοῦ λαοῦ τάξεις. Προσῆκει ἄρα τῇ κοινωνικῇ νομοθεσίᾳ νὰ καταστήσῃ τὴν ποινὴν ὄργανον τῆς ἐκφοβίσεως τῶν ἐκ ροπῆς κακοποιῶν. Ἐνεκα τῆς κολάσεως ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὰ ἐνστικτα τοῦ ἐγκληματίου θέλει φοβηθῆ νὰ προβῆ εἰς τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως.

Συνέπεια τῆς θεωρίας ταύτης ἔσται ἡ ἐν τῇ ποινικῇ διαδικασίᾳ χρῆσις βασάνων, ὧν μόνος σκοπὸς εἶνε νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς τὴν ψυχὴν. Στυγερά διαδικασία, καθ' ἣν τιμωρεῖται τὸ ἐγκλημα διὰ τοῦ ἐγκλήματος. Ἡ ποινὴ δὲν σκοπεῖ τὴν τιμωρίαν τοῦ αὐτουργοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐκφόβισιν ἄλλων, οὐδένα ἄρα σκοπὸν ἔχει.

Κρείττων ἀναντιρρήτως τυγχάνει ἡ τῆς Βελτιώσεως θεωρία. Ἐν αὐτῇ ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐκλείπει. Ὁ αὐτουργὸς τοῦ ἀδικήματος δὲν καθίσταται μέσον, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ. Οὐχὶ ἡ ἐκφόβισις, ἀλλ' ἡ βελτίωσις πρέπει νὰ ᾔνε ὁ σκοπὸς τοῦ ποινικοῦ νομοθέτου. Ἀλλ' ἀστοχεῖ λογικῶς ἡ θεωρία αὕτη, ἅτε δυνατοῦ ὄντος ἐν τῇ προσμετρήσει τῆς ποινῆς νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ βελτίωσις τοῦ αὐτουργοῦ δι' ἄλλου τρόπου ἢ διὰ τῆς τιμωρίας. Τοῦτο δ' ἔρχεται εἰς ἄμεσον ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ κρατούσαν ἀρχήν. Τῆς ποινῆς ἐκλειπούσης ἐκ τοῦ κώδικος αὐτοῦ, οὐδεὶς θὰ ἐδίσταζε πρὸς τὸ ἐγκλημα, ἅτε καλῶς γινώσκων, ὅτι οὐδεμίᾳ ἠθελεν ἐπιβληθῆ κατ' αὐτοῦ πραγματικὴ τιμωρία, πρόξενος πραγματικῆς λύπης.

Ἡ θεωρία τῆς Ἀμύνης ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ πολι-

τεία ἐπιβάλλει τὴν ποινὴν ἐκ λόγων ἀμύνης, ὅπως καὶ ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος, προσβαλλομένου τοῦ δικαίου αὐτοῦ. Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ὑπολανθάνει τὸ δίκαιον τοῦ περι ὑπάρξεως ἀγῶνος, μετατιθεμένου ἀπὸ τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ σύνολον.

Ἡ θεωρία τοῦ ψυχολογικοῦ Καταναγκασμοῦ, διατυπωθεῖσα ἰδίᾳ εἰς σύστημα ὑπὸ τοῦ ποινολόγου Feuerbach, σκοπὸν ἔχει τὴν ποινὴν πρὸς ἀπειλὴν, δι' ἧς θέλει παρακωλυθῆ ἐν τῷ μέλλοντι πᾶσα ἄδικος πράξις· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ψυχολογικοῦ καταναγκασμοῦ, ὃν θέλει ἡ ποινὴ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τῶν λοιπῶν βουλήσεων, αἵτινες θέλουσιν ἐκφοβηθῆ καὶ διστασθῆ ἐν τῷ μέλλοντι πρὸ τοῦ κακούργηματος, ἐν γνώσει προτέρᾳ τῆς τιμωρίας, ἣτις ἐπιφυλάσσεται. Ἡ ἡδονή, ἣτις ἐκδηλοῦται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀδικουῦντος ἐπὶ τῇ τελέσει τοῦ ἐγκλήματος, θέλει περιορισθῆ διὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἐκ τῆς ποινῆς ὀδύνης τῷ αἰσθανομένῳ τὴν πρὸς τὸ κακούργημα ὄρεξιν.

Ἡ θεωρία τῆς Ὁφελείας, διατυπωθεῖσα ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου νομοδιδασκάλου Βένθαμ, ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν διὰ τῆς ποινῆς ἐπιζητεῖται τὸ πορισθησόμενον τῇ κοινωνίᾳ ὄφελος. Ἄλλ' ἡ ποινὴ ἔχει φιλανθρωπώτερον χαρακτῆρα· ἐν δὲ τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ οὐδένα ἔχει σκοπὸν, οὐδὲ δύναται νὰ παραδειγματίσῃ. Ζητεῖται μόνον ὑλικὸν τι κέρδος, ὃ περ ἀμφίβολον ἂν θέλει συντελέσῃ εἰς τὴν ἀποτροπὴν μειζόνων ἀδικημάτων.

Ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐπιστήμῃ τοῦ ποινικοῦ δικαίου πλεῖστα ἀνεπτύχθησαν θεωρίαι. Τοιαῦται εἶνε σὺν ταῖς προειρημέναις ἡ θεωρία τῆς Νουθετήσεως, ἡ τῆς Ἀποκαταστάσεως, αἱ ποινικαὶ θεωρίαι τῶν Γερμανῶν φιλοσόφων καὶ νομοδιδασκάλων Καντίου, Φίχτου, Ἐγέλου, Ζαχαρίου, Χέγκε, Ἄμπεγκ, Βίρτ (1). Ἐκ τούτων τινὲς μὲν μᾶλλον, τινὲς δ' ἤσσον εὐστοχοῦσιν. Ὁ τι πόρισμα ἐξάγεται, εἶνε ὅτι ἡ ποινὴ δὲν σκοπεῖ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἀποκλειστικὸν σκοπὸν. Ἐν ἑαυτῇ περιλαμβάνει πολλοὺς σκοπούς, ὅπως καὶ ἡ κοινωνία ἧς ἔνεκα τίθεται καὶ ὧν ἡ πραγμάτωσις εἶνε τὸ τέλος αὐτῆς τε καὶ τῆς ποινῆς.

(1) Ἀναλυτικώτερον παρὰ Berner, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*.

§ 204. Nulla poena sine lege.

Ἡ ποινὴ δὲν δύναται νὰ τεθῆ ἀὐθαιρέτως ἐκάστοτε ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου. Πρέπει ἡ τελεσθεῖσα πράξις νὰ χαρακτηρισθῆ πρότερον ἄδικος ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας, πράγματι κλονοῦσα τὸ κύρος αὐτῆς, ἵνα τεθῆ ἡ ποινὴ. *Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege.* Ἄν ὁ δικαστής, ὡς συνέβαινε ἐν παλαιτέροις καιροῖς, ὁπότε δὲν ἐτύγγανεν ἔτι ἀκριβὴς ἡ διάκρισις τῶν ὀρίων τῆς νομοθετικῆς καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας, αὐτοβούλως ἐπιδικάζη τὴν ποινὴν, ἄνευ προτέρας ἀναγνωρίσεως καὶ καθιερώσεως τῆς ἀνάγκης αὐτῆς, συνηθέστατα τὸ ποινικὸν δικαστήριον θέλει καταστῆ ὄργανον ἐκδικήσεως καὶ καταστροφῆς ἐν κοινωνίᾳ τετυφλωμένη, κρινούση καὶ δικαζούση οὐχὶ ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀμειλίκτων παθῶν καὶ ἐνστίκτων, ἀρνούμενων αὐτὸ τὸ δίκαιον, οὐ ζητεῖται ἡ πραγμάτωσις. Ἡ τε κοινωνία καὶ τὸ ἄτομον πρέπει νὰ ἔχωσι συνείδησιν τῆς γενομένης προσβολῆς τῆς ἐννόμου τάξεως πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ποινῆς ἐν τε τῇ ἠθικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ αὐτῆς σημασίᾳ· τὸ μὲν ὅτι προσεβλήθη τὸ κύρος αὐτῆς, ἡ δὲ ὅτι ὁ ἄδικησας ἀληθῶς προσέβαλε κανόνα τινὰ τῆς ὑφισταμένης τάξεως, τεθέντα πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ συνόλου. Ἄλλ' ὅτι δὲν ὑφίσταται ὄντως ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας, οὐδ' ἐξεδηλώθη πρὸσηκόντως διὰ τῆς νομοθεσίας, ἀφνης δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ποικίλων συνδυασμῶν καταλογίζεται ὡς τοιοῦτον, ἀποτέλεσμα ἔξει τὸν δισταγμὸν πρὸς τὸ κύρος τοῦ δικαίου, ἀφοῦ ἔσται ἐπιτετραμμένον τῇ ἀὐθαιρέτῳ γνώμῃ ὀλίγων ἢ πολλῶν ἀτόμων ν' ἀποφαίνωνται ἐκάστοτε περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ δικαίου, οὐχὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἀνεγνωρισμένης καὶ αἰὲν εἰσόδου δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῶν ἐκάστοτε πρωτοστατούντων παθῶν καὶ συμφερόντων.

§ 205. Ἡ Ποινὴ καὶ ὁ καταλογισμὸς αὐτῆς.

Ἐν τῷ καταλογισμῷ τῆς ποινῆς τρία τινὰ πρέπει κυρίως νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει: πρῶτον τὸ ἄδικησαν πρόσωπον, τὸ ἀρνηθὲν τὸ κύρος τοῦ δικαίου· δεύτερον τὸ προσβληθὲν πρόσωπον, παρ' ᾧ ἠμφισβητήθη

τὸ δίκαιον, ὃ περ δύναται νὰ ἦνε φυσικὸν καὶ ἠθικόν, καὶ τρίτον αὐτὴ ἢ ἔννομος τάξις, ἢ κοινωνία, ἧς τὸ κῦρος ἠμφισβητήθη. Ἡ ποινὴ πρέπει νὰ καταλογισθῇ, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει καὶ τῶν τριῶν σημείων, μόνον δ' οὕτως ἀποκαθίσταται ἡ δικαιοσύνη.

Ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον ἡ ποινὴ δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἀπολύτως, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς τελεσθείσης πράξεως. Ἐρρήθη ἤδη, ὅτι ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀδικουῦντος ἐπέρχεται τις ἀλλοίωσις ἕνεκα φυσικῶν καὶ ἠθικῶν νόμων, οὓς ἀδυνατεῖ νὰ διεκφυγῇ. Πόθεν προῆλθε τὸ ἀδίκημα, τίς ὁ λόγος, οὐ ἕνεκα ἐξεδηλώθη ἢ κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ κύρους ἐπανάστασις τοῦ ἀδικήσαντος; Ὑπάρχουσι τοσαῦτα ψυχολογικὰ μυστήρια, συντελέσαντα ἴσως εἰς τοῦτο, ταῦτα δὲ πάντα ἀκριβῶς πρέπει νὰ κατίδῃ ὁ νομοθέτης, νὰ σταθμίσῃ ὁ δικαστής, πρὶν ἢ ἀφανθῇ. Ἐτελέσθη ἡ πράξις κατ' ἔμφυτον κλίσιν τοῦ ὑποκειμένου, εἶνε τοῦτο ἐκ τῶν ἠρώων τῆς ἀνθρωπολογικῆς σχολῆς, ἐκακούργησεν ἐξ ἀπλῆς τέρψεως, φρενολογικῶς ἀνίατον, ἢ εἶνε δυστυχῆς, παρορμηθεὶς εἰς τὸ ἔγκλημα ἀκουσίως, τυχαίως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐκτάκτου περιστάσεως, ψυχικῆς διαταράξεως καὶ ὀρμῆς, ἄνευ συνειδήσεως, ἵνα χύσῃ μετ' ὀλίγον πικρὰ δάκρυα μετανοίας; Ἡ ψυχὴ ἔχει παραδόξους στιγμάς, δυσχερῶς ὑπαγομένας εἰς τινὰ ἐκ τῶν προτέρων κανόνα.

Τούτου ἕνεκα ἐν πάσῃ ποινικῇ νομοθεσίᾳ προνοοῦνται περιστάσεις, ἃς ὀφείλει τὸ δικαστήριον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει πρὸ τοῦ καταλογισμοῦ τῆς ποινῆς. Αὗται λέγονται ἐλαφρυντικαὶ μὲν, ὅποτε πρὸς τέλεσιν τῆς πράξεως συνετέλεσαν γεγονότα, ἐπιδράσαντα καταναγκαστικῶς ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ προσώπου, ἐπιβαρυντικαὶ δέ, ὅποτε οὐδὲν σχετικὸν αἷτιον δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἀδικῆσαν ὑποκείμενον, ὑποχωρῆσαν εἰς τὰς ὀρμὰς διεφθαρμένης φύσεως, ἀδικῆσαν ἔν' ἀδικήσῃ.

Καὶ κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς περιπτώσεις ἡ ποινὴ δὲν πρέπει νὰ ὑπερβῇ τὸ μέτρον, ὅποτε ἄρχεται ἡ ἀδικία, παραβλάπτεται δ' ὁ σκοπὸς τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης. Ἐν τῇ ποινῇ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐπίσης ἀνώτατός τις ὅρος αὐστηρότητος, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ ἡ ἀντίδρασις καὶ τὸ μῖσος κατ' αὐτῆς, ὡς ὄργανου κοινωνικῆς ἐκδικήσεως. Τὸ ἀδίκημα ἄρα πρέπει νὰ ἐξετάζηται κατὰ τὰ προκαλέσαντα ἠθικὰ αἷτια, ἢ δὲ τιμωρία νὰ σκοπῇ οὐ μόνον τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς βελτιώσεως τοῦ ἀδικήσαντος.

Ἐν τῇ ποινῇ δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει μόνον τὸ ὑποκείμενον, ἐξ οὗ προῆλθε τὸ ἀδίκημα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ ἀδικηθέν πρόσωπον· εἴτε φυσικόν, εἴτε ἠθικόν, πρέπει τοῦτο νὰ τύχη ὅσον ἔνεστι τῶν προσβληθέντων δικαίων. Ὑπάρχουσι βεβαίως ἀδικήματα ἀνεπανόρθωτα· ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος δὲν εἶνε τέλειος, ἡ δὲ ἐπιείκεια πρέπει νὰ συμπράττῃ αἰείποτε τῷ δικαίῳ. Τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀδικήματος δυνατόν νὰ ἦτο δυστυχῆς οἰκογενειάρχης, καταλείπων ἄπορον, πολυμελῆ οἰκογένειαν· ὀφείλει τότε ἡ πολιτεία νὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτῆς, ἐπιβάλλουσα τὸ προσῆκον χρηματικὸν τίμημα τῷ αὐτουργῷ, ἢ τῇ οἰκογενεῖᾳ αὐτοῦ, τούτου δὲ μὴ δυνατοῦ ὄντος, αὐτὴ αὕτη συνεισφέρουσα.

Τὸ τρίτον διὰ τοῦ ἀδικήματος προσβαλλόμενον πρόσωπον εἶνε ἡ πολιτεία, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς δημοσίας τάξεως. Βεβαίως ὁ ἀδικήσας προσέβαλε συγκεκριμένον τι πρόσωπον, δικαιούμενον ὡς μέλος τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ ἀναγνωρίσεως, ἀλλ' ἅμα καὶ παρεβίασε τοὺς ὑπὸ τῆς κοινωνίας τεθειμένους κανόνας. Ἡ προσβολὴ εἶνε οὕτως ἀτομικὴ ἅμα καὶ καθολικὴ· ἡ δὲ πολιτεία, ἐπιβάλλουσα τὴν προσήκουσαν ποινὴν, πράττει τοῦτο ἀπὸ τε τῆς ἀτομικῆς καὶ ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἀπόψεως ὀρμωμένη.

§ 206. Εἶδη Ποινῶν. — Ποινὴ τοῦ Θανάτου.

Πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ παραβιασθέντος δικαίου ἐπιβάλλονται διάφορα εἶδη ποινῶν ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ τελεσθέντος ἀδικήματος. Αὗται ἀπευθύνονται ὅτε μὲν κατὰ τῆς περιουσίας, ὅτε δὲ κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐπὶ μεγάλων ἀδικημάτων κατ' αὐτῆς τῆς ζωῆς τοῦ ἀδικήσαντος. Ὁ ἐπενεγκὼν ὑλικὴν ζημίαν διὰ τῆς πράξεως αὐτοῦ πρέπει ν' ἀποτίσῃ ταύτην διὰ τινος χρηματικῆς ποινῆς, προστίμου. Ἐπίσης ὁ καθιστὰς ἑαυτὸν ἐπικίνδυνον διὰ τινος ἐγκλήματος δέον νὰ στερηθῇ ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον τῆς ἐλευθερίας πρὸς τε τὸ κοινωνικὸν συμφέρον καὶ πρὸς τὸ ἀτομικὸν ὡς ἐκ τῆς παραχθησομένης αὐτῷ ὑπὸ τῆς πολιτείας βελτιώσεως. Ἀλλ' ἡ στέρησις τῆς ζωῆς διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου πρὸς οὐδένα ἀποβλέπει εἰδικὸν σκοπὸν. Ὁ σκοπὸς τῆς ποινῆς δέον νὰ ἦνε καθαρῶς κολαστικὸς ἅμα καὶ φιλανθρωπικός, τοῦτο δὲ δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀποτόμου ἀφαιρέσεως τῆς ζωῆς ἀπὸ τοῦ ἀδικήσαντος.

Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου εἶνε εἰς τῶν τελευταίων ποινικῶν θεσμῶν, τῶν κληροδοτηθέντων ἡμῖν ὑπὸ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος. Καθ' ὃν χρόνον αὕτη ἀπετέλει τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, ἐκράτει ἢ θεωρία τῆς ἀμύνης, ἢ τῆς ἐκδικήσεως. Ἡ πολιτεία, τιμωροῦσα τὸν ἔνοχον διὰ τοῦ θανάτου, ἠμύνετο ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως, εἴτε πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀντιπεπονηθότος, εἴτε πρὸς ἐξίλασμον κατὰ τοῦ παροργισθέντος Θεοῦ.

Ἄλλ' ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ καὶ ἐφαρμογῇ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου οὐδὲν ἀποτέλεσμα σκοπεῖ. Ἐπιδιώκεται ἢ ἀποκατάστασις τοῦ παραβιασθέντος δικαίου, ἢ ἄρνησις τῆς ἀρνήσεως, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι ματαίωσις τῆς κακοποιουῦ βουλήσεως πρὸς νέον ἀδίκημα, ὃ δι' αὐτῆς ἐπὶ τέλους παραδειγματισμὸς πρὸς τὸ μὴ κακουργῆσαι; Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον δὲν ἐπιτυγχάνεται· ἢ ἀποκατάστασις τοῦ δικαίου δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ διὰ τῆς ποινῆς τῆς στερήσεως τῆς ἐλευθερίας, χωρὶς ἢ κοινωνία νὰ προβῇ εἰς τὸ δεινότατον τῶν μέτρων, τὴν στέρησιν τῆς ζωῆς, ἐφ' ἧς οὐδὲν ἔχει δικαίωμα· οὐχ ἦττον καὶ ἢ ματαίωσις τῆς κακοποιουῦ βουλήσεως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς στερήσεως τῆς ἐλευθερίας· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν παραδειγματισμὸν, ἢ ποινὴ αὕτη ὡς ρηθήσεται κατωτέρω, οὐδὲν ἔχει ἀποτέλεσμα.

Τὸ δίκαιον τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου συνεζητήθη ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας. Κατὰ τῆς βαρβαρότητος τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, κατὰ τῶν βασανιστηρίων, ἅτινα ἠτίμαζον οὐ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπότητα, γενναία ἠγέρθη φωνὴ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Οἱ περὶ τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Βεκκαρίαν κατήγγειλαν σὺν τῇ καταδίκῃ τοῦ κρατοῦντος ποινικοῦ συστήματος καὶ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἀξίαν βαρβάρων χρόνων καὶ οὐχὶ πεπολιτισμένων. Ἄλλ' οὐκ ὀλίγοι τῶν νεωτέρων φιλοσόφων καὶ ποινικολόγων ὑπερήσπισαν αὐτὴν ἀπὸ τε λογικῆς, ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως.

Τινὲς μὲν ὀρίζουσιν τῇ ποινῇ τοῦ θανάτου τὸν κληρὸν τῆς ταυτοπαθητικῆς ἀνταποδόσεως (*similia similibus*)· ἕτεροι διορῶσιν ἐν αὐτῇ τὴν ἄμυναν τῆς πολιτείας, χωρὶς νὰ διορῶσιν ἅμα, ὅτι ἡ ἄμυνα προκαλεῖται ἐν στιγμῇ προφανοῦς κινδύνου προσώπου τινός, ἐξαναγκάζουσα αὐτὸ πρὸς τοῦτο ἕνεκα σωτηρίας. Ἄλλ' ἡ πολιτεία δὲν διατελεῖ εἰς παρόμοιον κίνδυνον· ἢ ἄμυνα ἐκδηλοῦται πρὸ τῆς πλήρους τελέσεως τοῦ ἀδικήματος, καθ' ἣν στιγμὴν τοῦτο πραγματοποιεῖται,

ἐνῶ ἡ πολιτεία ἀμυνομένη ἔρχεται κατόπιν ἐορτῆς, ὅποτε παρῆλθεν ἤδη ὁ κίνδυνος· ἡ ἀμυνα ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀτόμου, ἐνῶ ἡ πολιτεία εὐρίσκεται εἰς ὄλως ὑπέροχον θέσιν. Ἐν τῇ ἀμύνη ὁ τε προσβάλλων καὶ ὁ προσβαλλόμενος διατελοῦσιν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ, ἐνῶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲ συμβαίνει τοῦτο.

Ἄλλ' ἐὰν ἀπὸ λογικῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, οὐδεμίαν ἔχει ἀσφαλῆ βᾶσιν καὶ πρὸς οὐδὲν ἀγαθὸν σκοπεῖ, εἶνε ἔτι μᾶλλον ὀλεθρία, ἐξεταζομένη ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως, ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων. Οἱ μελετήσαντες τὸ φαινόμενον τοῦτο ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ ποινὴ αὕτη εἶνε βαθείας διαφθορᾶς παραίτιος. Τὸ πλῆθος ἀπαισιῶς ἐθίζεται ἐν τῇ θέᾳ τοῦ χεομένου αἵματος, οὐχὶ βεβαίως ἵνα καταστῇ ἀφοβὸν πρὸ τοῦ θανάτου ἐν ταῖς μεγάλαις στιγμαῖς τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς θυσίας ὑπὲρ τῶν καθολικῶν συμφερόντων, ἀλλ' ἵνα πωρωθῇ καὶ ἐκτραχυθῇ ἡ καρδία, διαφθαρῇ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ὡς μέλους τῆς κοινωνίας. Ἐξ ἐκάστης θανατικῆς ἐκτελέσεως, πανηγυρικῶς ἐκτελουμένης, ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς ἐστίας αὐτῶν πλείονες τοῦ ἐνὸς ἥρωες τοῦ ἐγκλήματος. Παρὰ λαοῖς διεφθαρμένοις ἡ ἐκτέλεσις αὕτη καθίσταται ὑψίστη ψυχαγωγία, ἥκιστα δὲ συντελεῖ πρὸς κάθαρσιν καὶ διδασκαλίαν.

Τὸ παριστάμενον δράμα εἶνε τραγικόν, ἀνώτερον ἴσως καὶ εὐαρεστότερον τῶν αἱματηρῶν δραματικῶν θεαμάτων, δι' ὧν τέρπεται ἡ σύγχρονος κοινωνία ὑπὸ διεφθαρμένης τέχνης, μηδεμίαν ἄλλην ἀξίαν ἐχούσης καὶ ἐπιδιωκούσης σκοπόν, ἢ τὴν διέγερσιν ἐκνευρισμένων αἰσθήσεων. Ἄλλ' ἡ ψυχολογία μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου οὔτε διδάσκει, οὔτε βελτιοῖ διεφθαρμένην φύσιν, ἡ δὲ ποινικὴ στατιστικὴ οὐδεμίαν φέρει ἀπόδειξιν περιορισμοῦ τῶν ἐγκλημάτων. Τούναντίον ταῦτα κανονικῶς ἐπαναλαμβάνονται, δίχως νὰ προέλθῃ οἰαδήποτε ὠφέλεια ἢ παραδειγματισμὸς ἐκ τῆς αἰμοχαροῦς διδασκαλίας. Τὸ πλῆθος ἐπιστρέφει εἰς τὰ ἴδια, συμπαθοῦν μᾶλλον καὶ οἰκτεῖρον τὸν ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος ἐκπνεύσαντα, ἀλλὰ δὲν ἀναθεματίζει αὐτόν, οὐδ' ἐπευφημεῖ τὴν δικαιοσύνην, ἥτις τοσοῦτον σκληρῶς ἐξεδίκησε τὸ ἀδίκημα. Καὶ ἂν ὑπάρχωσιν ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ οὐτωσὶ οἰκτρῶς στιγματισθέντος καὶ ἐκμηδενισθέντος, μόνου στηρίγματος ἴσως ἀπορφανισθείσης πολυμελοῦς οἰκογενείας; Ἄν οὗτος καταστῇ ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει *Κάλας*, ἢ ἕτερον θῦμα δικαστικῆς πλάγης ἢ ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως; ἂν ἀποδεικνύηται ἐκ τῶν καταθέσεων

τῶν μαρτύρων, ὅτι ἐξηναγκάσθη εἰς τέλεσιν τοῦ ἀδικήματος ἕνεκα ἠθικῶν λόγων, ἀκουσίως, παρὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ἐν στιγμῇ ψυχικῆς ἐκστάσεως, ὡς δεικνύουσι τοσαῦτα παραδείγματα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, πάντα δὲ ταῦτα δὲν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει καὶ δὲν ἐκτιμηθῶσι προσηκόντως ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου; Τότε ὁ ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος ἀποτίσας τὴν ποινὴν τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς ἐξοντώσεως καθίσταται δημοτικὸς ἦρως, κοινωνικὸς μάρτυς, οὗ τὴν μνήμην καὶ τὸ παράδειγμα θέλουσιν ἐκάστοτε ἐπικαλεσθῆ ὡς τε συνήγοροι ἐν ταῖς ποινικαῖς δίκαις καὶ τὰ θύματα ἐν πάσῃ αὐτῶν ἀπολογία· ἡ δὲ κοινωνία θέλει κηρυχθῆ ἄσπλαγχνος μητριά, ἐντροφῶσα εἰς τὸ αἷμα, οὐδεμίαν αἰσθανομένη στοργὴν καὶ ἐπιείκειαν πρὸς τὸ ἀμάρτημα, προκαλοῦσα δ' οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ καθ' ἑαυτῆς τὰ ἀντίποινα τῆς ἐκδικήσεως.

Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου τίθησιν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνίαν· χειρόν τι ἔτι· κατέρχεται ἐξ ὀνόματος αὐτῆς ἡ πολιτεία, ἵνα ἐκδικηθῆ, οὐχὶ δὲ ἵνα βελτιώσῃ ἢ ἐπανορθώσῃ. Τούναντιον διὰ τοῦ προσήκοντος συστήματος σωφρονιστικῶν φυλακῶν διεκδικεῖ περίβλεπτον ἀποστολήν, ἐγκολλημένη τὸν ἀπολωλότα διὰ τῆς στοργῆς, οὐχὶ δὲ κηρύττουσα ἀπόβλητον, τηροῦσα καὶ ἐν τῇ ποινῇ τὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ ἑαυτῆς καὶ τοῦ ἀτόμου.

Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, λέγουσι πρόμαχοί τινες τῆς θανατικῆς ποινῆς, εἶνε ἀναγκαῖα στοιχεῖα ἡ ἔλξις καὶ ἡ ἄπωσις, τὸ φῶς καὶ ἡ σκιά, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Ἄρα ἡ ποινὴ αὕτη εἶνε ἀναγκαῖον στοιχεῖον τοῦ βίου, ἡ δὲ πολιτεία ἐπιβάλλουσα αὐτήν, ἐκδηλοῖ φυσικὴν τινα ἀλήθειαν. Τί εἶνε ὁ ἐπιβαλλόμενος θάνατος; πρῶτος πλήρωσις τοῦ δικαίου τῆς φύσεως, ἀλλ' ἠθικὴ δύναμις τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου ἀποκατάστασις, ἄρα σύμφωνος καὶ πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον λόγον. Ὑπὸ τοιαύτας σκέψεις κηρύσσεται ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου μία τῶν ὑψίστων ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργικῆς ἰσχύος λαοῦ τινός, ὅστις φοβούμενος τὸν θάνατον, ἐκνευρίζεται καὶ ἐξαντλεῖται, ὅστις δὲν κατανοεῖ τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν ἠρωισμόν. Κατὰ τὴν τοιαύτην λογικὴν ἢ γαλλικὴν ἐπανάστασις θὰ ἦτο κοινὸν γεγονός, ἐστερημένον δραματικοῦ διαφέροντος, ἠρωικῆς καὶ θείας σημασίας· πάντα δὲ τὰ μεγάλα ἱστορικὰ συμβάντα, τὰ μέχρι τῆς σήμερον συγκινοῦντα καὶ ἐμπνέοντα τὴν ἀνθρωπότητα, θὰ παρήρχοντο ἄνευ προσοχῆς καὶ ἀποτελέσματος. Τί θὰ ἦτο αὕτη ἄνευ τοῦ Σωκράτους, τοῦ Ἰησοῦ,

τῶν μαρτύρων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς νεωτέρας σκέψεως; Ἄλλὰ τὸ μεγαλεῖον τῶν λαῶν δὲν ἀντανακλάται ἐπὶ τῆς ἱστορίας μόνον τοῦ μαρτυρίου, ἄρα καὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Δὲν καθίσταται ἐποχὴ τις μεγάλη καὶ διαφέρουσα, διότι κατ' αὐτὴν ἐποτίσθη τὸ κώ- νειον ὁ Σωκράτης, ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Ἰησοῦς, ἐπυρπολήθη ὁ Οὔσσιος, ἐγένετο χρῆσις τῶν βασανιστηρίων τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, ἐτελέσθησαν τὰ ὄργια τῆς γαλλικῆς τρομοκρατίας. Ἡ δὲ δι' αὐτῶν καταδιωκομένη ἰδέα θέλει θριαμβεύσῃ καὶ ἄνευ τῆς βαρβάρου ταύτης ποινῆς. Ὁ βίος οὗτος εἶνε ἀγών, ἀφ' οὗ οὐδέποτε ἐκλείπει τὸ μαρ- τύριον· τοῦτο δ' εἶνε ὑψηλὸν καὶ μέγα, εἴτε καθιεροῦται διὰ τοῦ θα- νάτου, εἴτε διὰ τοῦ σιωπηλοῦ καὶ ἐπιμόνου ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς κατ' αὐτῆς ἀντιδράσεως.

Ἄλλὰ τὸ φρικωδέταστον ἐν τῇ ποινῇ τοῦ θανάτου εἶνε, ὅτι δὲν δύ- νάται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐξαγνισθῇ καὶ καταστῇ βελτίων διὰ τῆς με- τανοίας ἢ τῆς ἀγαθοεργίας· ἢ ἀδυσώπητος παρακώλυσις αὐτοῦ πρὸς τὴν εἰς τὴν ἀρετὴν ἐπάνοδον. Κατέρχεται ἐν τῷ τάφῳ σὺν τῇ θλί- ψει, ὅτι δὲν δύναται πλέον νὰ πράξῃ τι γενναῖον πρὸς ἐξαγνισμόν, κεκαλυμμένος ἐκ τοῦ ρύπου τοῦ διαπραχθέντος ἐγκλήματος. Θνήσκει ἄφιλος, ἐνῶ ἠδύνατο ἴσως μετὰ τινὰ χρόνον νὰ ἐπικαλεσθῇ αὐθις τὴν εὐλογίαν τῆς φιλίας καὶ τῆς ἐπιεικείας.

Ἴσως ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἦτο ἀνεκτὴ, ἔστω καὶ ἀναγκαία, ἐν ταῖς προηγουμέναις περιόδοις τῆς ἱστορίας, περιόδοις ἀγρίων ἠθῶν, τοῦ κράτους μισοφόνων παθῶν καὶ ἐνστίκτων, ὑπὸ σύστημα φυλα- κῶν, φαύλως λειτουργοῦν, ἐν χρόνοις βαρβαρότητος καὶ βίας, ἐλλεί- ψεως πάσης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς παιδεύσεως. Ἄλλ' ἤδη, ὅτε τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης διεσκέδασε τὰ σκότη τῆς ἀμαθίας καὶ τῶν πονηρῶν διαθέσεων, ὑπὸ τὸν ἐλεύθερον πολιτικὸν βίον τῶν νεωτέρων λαῶν, ἡ ποινὴ πρέπει νὰ περιβληθῇ ἠθικὸν χα- ρακτῆρα, οὕτω δὲ ἡ διὰ τοῦ θανάτου τιμωρία, μηδεμίαν πληροῦσα τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ συνθηκῶν, εἶνε καιρὸς νὰ διαγραφῇ ἀπὸ τοῦ ποι- νικοῦ κώδικος, ὡς ἀρνούμενη τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν, διαφθεί- ρουσα μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα, ἢ ἀνορθοῦσα καὶ βελτιοῦσα. Σώφρων νομοθεσία ὀφείλει νὰ προλάβῃ τὸ ἐγκλημα μᾶλλον ἢ νὰ τὸ τιμωρήσῃ. Ἀπόβλητα τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ μέλη, ἐστερημένα ἐργασίας καὶ δράσεως, ἀμαθεῖς καὶ ἄθλιοι εἶνε συνήθως οἱ διαπράττοντες τὰ

μέγιστα τῶν ἐγκλημάτων, οἱ ἐκάστοτε ὑποψήφιοι τοῦ ἰκριώματος. Καταβληθήτω ἄρα προσπάθεια παρὰ τῶν εἰδότην καὶ τῶν δυναμένων πρὸς ἐλάττωσιν καὶ ἄρσιν τῆς κοινωνικῆς δυσμοιρίας διὰ τῆς εἰρήνης μᾶλλον ἢ τῆς ἐκδικήσεως, πολλαπλασιαζομένων τῶν μέσων τῆς ἐργασίας, παρακωλούσης τὸ ἐγκλημα καὶ τῆς εὐημερίας. Ἡ ἀνθρωπότης θέλει διεξάγῃ τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς ἀγῶνα ἐν μόχθῳ καὶ ταλαιπωρίᾳ· ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος, ἡ μονομαχία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, δύναται νὰ τελεῖ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, διοργανούμενος, παρέχων ἐν μέτρῳ τὰ μέσα τῆς ἐκδηλώσεως τῶν ἀτομικῶν ἐκάστου δυνάμεων ἄνευ μίσους καὶ βίας, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ συμπράξει. Τούτου κατορθουμένου τὸ ἀδίκημα δὲν θέλει ἐκλίπη βεβαίως, ὅπως δὲν θέλει ἐκλίπη ὁ ἀγὼν καὶ τὰ προκαλοῦντα αὐτὸν αἷτια, ἀλλὰ θέλει ἐκδηλοῦται κανονικώτερον καὶ εὐγενέστερον ὡς ἠθικὴ μᾶλλον παράστασις τῆς ἀτομικότητος ἢ ὡς φυσικὸν ἔνστικτον μίσους καὶ ἀρνήσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ποινὴ, σκοπὸν δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας πρωτίστως προτιθεμένη, ἔστω θεραπευτικὸν φάρμακον, οὕτω κατορθούσης τῆς κοινωνίας δι' αὐτῆς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀλληλεγγύην τῶν ἀνθρώπων.

§ 207. Περὶ τῶν Ἐνόρκων.

Ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ἐπιβάλληται ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τῆς δημοσίας συνειδήσεως, νὰ φέρῃ τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτῆς, πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ, οὐχὶ ν' αὐτοσχεδιάζηται διὰ τὸ ἐκάστοτε τελούμενον ἀδίκημα, νὰ ἐκτελεῖται δὲ ἅμα τῇ τελέσει αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ δικαστῆς πρέπει νὰ ἔχῃ ἐν τῇ ποινικῇ διαδικασίᾳ συμπάρεδρον τὸν νόμον τῆς ἐπιεικειᾶς, οὐχὶ δὲ τὴν ἄκραν αὐστηρότητα. *Summun jus summa injuria*· νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ ἀδίκησας εἶνε δυστυχῆς μᾶλλον ἢ ἐκ γενετῆς κακοποιός. Ἴνα ἀπορρέῃ ἡ ποινὴ ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως ἐν ταῖς ποινικαῖς δίκαις πρέπει νὰ συμπράττῃ μετὰ τῆς ἐπισήμου δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ λαοῦ, κρεῖττον δυναμένη πολλάκις ν' ἀντιληφθῇ τῶν αἰτίων, τῶν προκαλεσάντων τὸ ἀδίκημα. Ἡ ἐξ ἐπαγγέλματος δικαστικὴ ἐξουσία δύναται πολλάκις νὰ πλανηθῇ ἐν τῇ ἐκτιμῇσει τῆς πράξεως, ἀλλ' ἡ κοινωνία σπανιώτατα. Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα κατὰ τοὺς νεωτέρους

αἰῶνας παρά τισι τῶν λαῶν ἀνεπτύχθη καὶ ἐφηρμόσθη τὸ σύστημα τῶν Ἐνόρκων, ἀντιπροσώπων τῆς δημοσίας συνειδήσεως ἐν ταῖς ποινικαῖς δίκαις. Ζητητέον τὸ σύστημα τοῦτο μετὰ τοσοῦτων ἄλλων θεσμῶν τοῦ νεωτέρου δικαίου ἐντὸς τῶν δασῶν τῆς Γερμανίας, ἀναπτυχθὲν ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀλλ' οὐχ ἦττον ἴχνη αὐτοῦ, ἔστω καὶ ἀμυδρά, δύνανται νὰ εὔρεθῶσι καὶ ἐν παλαιοτέραις νομοθεσίαις.

Διὰ τῶν Ἐνόρκων ἐκδηλοῦται γνησιώτερον ἢ βούλησις καὶ ἡ ἐτυμνηγορία τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος. Ὁ πολίτης ἔνορκος, ἀποφαινόμενος, εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μᾶλλον ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος ἐν τῇ ἐτυμνηγορίᾳ αὐτοῦ ἢ ὁ δικαστικὸς λειτουργός, ὁ δυνάμενος νὰ ὑποστῇ πολλάκις, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ πολιτικῶν ἀντικειμένων, τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐξουσίας.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ τοιοῦτου συστήματος ἡ λειτουργία καθίσταται ἐνίοτε ἐπικίνδυνος, ἰδίᾳ δὲ παρά λαοῖς, ἐστερημένοις ἔτι τέλεον πολιτικῆς ἀνατροφῆς καὶ ἀρετῆς. Πολλάκις δικαστικαὶ ἐτυμνηγορίαι ἐκδίδονται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν κομματικῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν παθῶν καὶ συμφερόντων, ἢ καὶ κακῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀγνοίας, ἀστοχούσης οὕτω τοῦ σκοποῦ αὐτῆς τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη προσόντων παρά τοῖς Ἐνόρκοις συμφώνως πρὸς τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ, ὁ περιορισμὸς τοῦ συστήματος τῆς κληρώσεως, κατορθουμένης οὕτω τῆς ἐπιτυχίας καταλληλοτέρων ἀνδρῶν, ἐχόντων συνείδησιν τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν λειτουργίας.

Παρά τὰς ἐλλείψεις τῆς διοργανώσεως τῶν ποινικῶν τούτων δικαστηρίων, οὐ σμικρὰ ἐγγύησις παρέχεται τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τοῖς δικαιοῖς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἀποτελουμένου τοῦ δικαστηρίου ἐξ ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένων δικαστῶν, ὀριζομένων ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, καὶ τοῦ προσήκοντος ἀριθμοῦ πολιτῶν ἐνόρκων. Ὑπὸ τὸ τοιοῦτον καθεστῶς λειτουργοῦσιν ἀμφοτέρωθεν τὰ συστήματα, συμπραττούσης τελεσφορώτερον τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας μετὰ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἐν τισιν ἀντικειμένοις ὁ νομομαθής, ἔτε κεκτημένος μείζονα ἱκανότητα καὶ πείραν, εἶνε καταλληλότερος τοῦ μὴ τοιοῦτου πρὸς ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων.

Οὕτως ἡ ποινικὴ ἐτυμνηγορία φέρει τὸ κῦρος τῆς δημοσίας συνειδήσεως, ἀλλ' ἅμα καὶ τῆς δικαστικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐποπτείας.

§ 208. Ἐκτέλεσις τῆς Ποινῆς.

Ἡ ποινὴ δὲν πρέπει μόνον νὰ τεθῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτελεσθῆ προσηκόντως, οὕτω κρατυνομένης τῆς κοινωνικῆς πίστεως εἰς τὴν ἱερότητα τῆς δικαιοσύνης· ἡ ἀληθὴς θεωρία τῆς ποινῆς προϋποτίθῃσιν ἅμα τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς· εἶνε ἄρα ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων μελημάτων πάσης πολιτείας ἡ εὐρεσις τοῦ προσήκοντος τρόπου τῆς ἐκτελέσεως. Πρὸς τοῦτο ἰδίᾳ ληφθήσεται ὑπ' ὄψει τὸ μὲν ἢ προελευσομένη ἐκ τῆς ποινῆς ὀδύνη, ἠθικὴ μᾶλλον ἢ φυσικὴ, τὸ δὲ ἢ βελτίωσις τῆς ψυχῆς τοῦ ἐνόχου. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς κατὰ τῆς περιουσίας ποινὰς δὲν εἶνε δυσχερὲς τοῦτο· παρατηρητέον μόνον, ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ποινῶν πρέπει νὰ ἐπιβάλληται προσηκόντως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ· τουτέστι προκειμένης ποινῆς κατὰ τῶν πλουσίων, κρεῖττον αὕτη νὰ προσβάλλῃ μᾶλλον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἢ τὴν περιουσίαν, ὃ περ οὐδεμίαν ἤθελε προξενήσῃ αἴσθησιν, κατὰ τῶν πενήτων δὲ συμφωρότερον νὰ προσβάλλῃ τὴν περιουσίαν. Τοῦτο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἤθελε καταστῆ ἐπαισθητότερον, δὲν ἤθελε στερήσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ τὸν πένητα, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ παρεπόμενα.

Ταῦτα κατ' ἀρχήν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς κατὰ τῆς ἐλευθερίας ποινὰς, αὗται πρέπει νὰ ἐπιβάλλωνται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν βελτίωσιν μᾶλλον ἢ τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν καταδίκων. Αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι ἤκιστα ἐμερίμνησαν περὶ τοῦ προσήκοντος τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῶν ποινῶν κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Αἱ πλεῖσται τούτων ἔσπευδον ἅμα τῇ τελέσει τοῦ ἐγκλήματος ν' ἀποκόψωσι τὸν κακόχυμον καρπὸν ἀπὸ τοῦ κοινωνικοῦ δένδρου, εἴτε διὰ τοῦ θανάτου, εἴτε διὰ τῆς ὑπερορίας· αἱ δὲ νεώτεραι καθεῖργον τοὺς καταδίκους ἐντὸς ζοφερωτάτων κρυπτῶν, ἀνηλίων, ἐν αἷς ἔφθινεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ὁ κατάδικος ἐν βασάνῳ καὶ δυστυχίᾳ.

Ἐπάρχει ἐν Βενετίᾳ λείψανόν τι χρόνων ἀπανθρωπίας καὶ βαρβαρότητος· εἶνε ἡ *Γέφυρα τῶν Στεραγμιῶν*. Ὁ διερχόμενος αὐτὴν κατάδικος ἐρρίπτετο ἐνδον ἀνηλίου βαράθρου, διαμονῆς, ἀξίας διὰ κατοίκους ἀληθινῆς κολάσεως. Πόσοι τούτων δὲν ἦσαν ἀθῶοι! Ἡ πολιτεία φρονοῦσα, ὅτι ἀποστολὴ αὐτῆς ἦτο ἡ συντήρησις καὶ οὐδὲν ἄλλο, ἐπέβαλλε τὴν ποινὴν ἕνεκα ἀμύνης, πρὸς ἐκδίκησιν, πρὸς ἐκφοβισμόν, ἢ

πρὸς ἐξίλασμόν τῆς θεότητος. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ φυλακὴ ἦτο φόβητρον μᾶλλον ἢ ἐκδήλωσις τῆς αἰωνίας δικαιοσύνης, ἄσυλον δυστυχοῦς καὶ ἀφετηρία πρὸς διάπλασιν νέου ἀνθρώπου.

Ὁ πολιτισμὸς ἔθνους τινὸς μαρτυρεῖται οὐ μόνον ἐκ τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν· ἐν δὲ τῶν ἀριδηλοτάτων σημείων τῆς ὑπάρξεως ἠθικῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως εἶνε καὶ ἡ ὑπαρξίς καὶ ὀργάνωσις τοῦ προσήκοντος συστήματος φυλακῶν, ὧν σκοπὸς ἔσται ἡ ἀνόρθωσις τῆς ψυχῆς τοῦ ἐνόχου, οὐχὶ δὲ ἡ τυφλὴ ἐκδίκησις ἢ ἡ καταστροφή, ἢ φιλανθρωπία καὶ οὐχὶ τὰ ἀντικοινωνικὰ ἐνστικτα.

Πρὸς τοῦτο σπουδαία ἐλήφθη μέριμνα, ἰδίᾳ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, πρὸς ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν ποινικῶν φυλακῶν κατὰ προσφυῆς σύστημα, ἀπομακρῦνον ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς ὀλομελείας τοὺς ἐπικινδύνους, συντελοῦν εἰς τὴν κόλασιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς σκοπιμωτέρας ὀδύνης καὶ ἐπὶ τέλους κατορθοῦν τὴν βελτίωσιν αὐτῶν. Πρῶτον αἱ φυλακαὶ ἐχρησίμευον ὡς καταγῶγια τοῦ ἐγκληματίου, ἀφιεμένου ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἄνευ ἐργασίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἐξερχομένου τελειοδιδάκτου εἰς τὸ ἐγκλημα· πόσαι ἀγαθαὶ φύσεις, περιπεσοῦσαι τυχαίως εἰς τὸ ἐγκλημα, ἱκαναὶ δὲ πάσης βελτιώσεως, ἐξῆλθον μετὰ τινὰ χρόνον δόκιμοι κακοποιοί, διδαχθέντες ἐν τῇ εἰρκτῇ τὴν τέχνην τῆς κακουργίας κατὰ τὰς ἐντελεστάτας τῶν μεθόδων! Ἦδη εὐτυχῶς ὑπὸ τὴν ὄθησιν φιλανθρώπου ἐπιστήμης αἱ πολιτεῖαι ἔλαβον πάντα τὰ μέτρα πρὸς μόρφωσιν καὶ ὀργάνωσιν φυλακῶν, ἐν αἷς ὁ κατάδικος εἰσέρχεται ἀμαρτωλὸς καὶ ἐξέρχεται χρήσιμος πολίτης, εὐρίσκων ἐν αὐταῖς περίθαλψιν καὶ ἔλεον, οὐχὶ δὲ ἐκδίκησιν καὶ ἀσπλαγχνίαν. Ἀντὶ τῆς τέως κρατούσης ἀργίας εἰσῆχθη ἡ ἐργασία· ἀνεπτύχθη ἐξ αὐτῆς ἡ φιλοπονία τῶν καταδίκων, τὸ ἀποταμιευτικὸν πνεῦμα καὶ τὰ τούτῳ παρεπόμενα. Ἐν τῇ ἀποστολῇ καὶ τῇ χρησιμοποίησει ταύτη τῶν φυλακῶν δύναται τις μετὰ πεποιθήσεως εἰπεῖν, ὅτι αὐταὶ ἀληθῶς κατέστησαν ψυχῶν ἰατροεῖα· ἡ δὲ πολιτεία, ἰδρύουσα τοιαῦτα καὶ ὀργανοῦσα αὐτὰ καταδηλοῖ, ὅτι δὲν διεκδικεῖ κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων ὄντων τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, ἀλλ' ὅτι κατανοεῖ τὴν ἠθικὴν αὐτῆς δύναμιν, πρωτίστως ρέπουσα νὰ ἠθικοποιήσῃ καὶ ἐξευγενίσῃ.

§ 209. Ἡ Ποινὴ καὶ τὸ δίκαιον τῆς Χάριτος.

Ἄτελής θὰ ἦτο ἡ ἔννοια τῆς πολιτείας ἐν τῇ ἠθικῇ αὐτῆς ὑπεροχῇ, ἂν μὴ παρίστατο περιβεβλημένη ἀνωτέραν δύναμιν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους σχέσεσιν. Πᾶν ὅ τι ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ γενναιότης ἀπαιτεῖ, τοῦτο ὑποχρεοῦται καὶ ἐπιτελέσῃ ἡ πολιτεία ἐν τῇ αὐστηρότητι αὐτῆς καὶ ἐπαγρυπνήσει πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἐν τῇ καταδιώξει τῶν κακοποιῶν στοιχείων δὲν πρέπει ν' ἀγνοῇ, ὅτι σύνοικοι αὐτῇ ἔστωσαν ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ μακροθυμία. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀποστολῇ τῆς πολιτείας ἐξυπακούεται καὶ τὸ δίκαιον τῆς Χάριτος.

Τὸ δίκαιον τοῦτο ἀπορρέει κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τῆς ἠθικῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς κυριαρχίας τῆς πολιτείας. Ἐν αὐτῷ κατοπτρίζεται ἡ ὑπέροχος ἰδέα, ἣτις διαπνέει αὐτήν. Ἄν ἡ πολιτεία τιμωρῇ τὸν ἐγκληματίαν, δὲν ἐκδηλοῖ ἐνστικτα ἄγρια, ἀλλὰ τὴν μέριμναν αὐτῆς πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ σεβασμὸν τῆς ἐννόμου τάξεως, τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ δικαίου καὶ τὴν βελτίωσιν. Βεβαίως κατὰ τύπον τὸ δίκαιον τοῦτο παρίσταται ὡς ἄρνησις τοῦ καθόλου δικαίου, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐκδηλοῖ τὸν θρίαμβον τῆς ὑπερτάτης δικαιοσύνης, μεταρρυθμιζούσης ποινικὴν ἐτυμολογίαν ὑπὲρ τε τοῦ καταδίκου καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ δίκαιον δὲν καταπατεῖται, ἀλλὰ τὸναντίον ἀναγνωρίζεται καὶ συμπληροῦται ἐν τῷ ὑπὸ τῆς πολιτείας κατορθουμένῳ συνδυασμῷ αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιεικείας. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ὀφείλει πολλάκις νὰ ἐφαρμόσῃ αὐστηρῶς τὸν κανόνα τοῦ νόμου. Ἄλλ' ἡ νομοθεσία ἀφήσιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τὸ ἐξοχὸν τοῦτο δικαίωμα τῆς χάριτος, δηλωτικὸν τῆς ἐν αὐτῇ ἐδρευούσης ἠθικότητος καὶ φιλανθρωπίας. Καθ' ὅσον δὲ τὸ δίκαιον τοῦτο δηλοῖ τὴν ὑψηλὴν ἠθικότητα καὶ εὐγένειαν τῆς πολιτείας, κατὰ τοσοῦτον ἐπιβάλλεται ἡ μετὰ περισκέψεως χρῆσις. Ἀναξίως καὶ ἀδίκως ἀπονεμομένη χάρις δηλοῖ ἠθικὴν κατάπτωσιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἀντιστρατευομένης κατὰ τῶν στοιχειωδεδεσμάτων κανόνων τοῦ δικαίου, καθιστάσης δ' ἐαυτὴν ὄργανον κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς ἀνηθικότητος. Ἀφειδῶς παρεχομένη χάρις εἶνε μαρτύριον τῆς ἐκλείψεως πάσης τοῦ δικαίου συνειδήσεως ἐκ μέρους τῆς δυνάμεως ἐκείνης, εἰς ἣν ἰδίᾳ ἀνατίθεται ἡ κατανόησις καὶ πραγμάτωσις αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Αἱ Σχέσεις τῆς Πολιτείας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

§ 210. Ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα.

Τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ὑφίσταται ἔμφυτον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς γενέσεως αὐτῶν. Παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς, ἐν οἰαδήποτε πνευματικῇ ἢ κοινωνικῇ καταστάσει καὶ ἂν διατελώσιν, ἡ θρησκεία ἐκπροσωπεῖ μίαν τῶν ὑψίστων ἠθικῶν δυνάμεων. Δύναται ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον νὰ ἔχη ἀμυδρὸν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, νὰ κατέχεται ἐξ ἀδιαφορίας, ἐξικνουμένης ἐνίοτε μέχρι τῆς πλήρους ἀρνήσεως, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ὡς κοινωνία καὶ ὡς πολιτεία οὐδέποτε. Ἡ θρησκευτικότης εἶνε ἐπίσης πρωτόγονος χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον καὶ ἡ κοινωνικότης, ἀμφοτέρων ἀπορρυσσῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἠθικῆς ἰδέας. Φυσικὴ ἢ ἐξ ἀποκαλύψεως ἡ θρησκεία, ἀποτελεῖ ἓνα τῶν θεμελίων λίθων τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ. Οὐδεμία δὲ ἰδέα ἐπέδρασεν οὕτω τελεσφόρως ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὅσον ἡ θρησκευτικὴ.

Ὡς ἐκφράζον ἀτομικὴν τοῦ ἀνθρώπου συνείδησιν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα δικαιούται νὰ διατελῇ σεβαστὸν ἐν οἰαδήποτε κοινωνίᾳ. Ἄν τὸ ἄτομον ἐν πάσῃ στιγμῇ διεκδικῇ τὸ δίκαιον τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, δικαιούται νὰ διεκδικῇ ἅμα τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Ἐν τῷ δόγματι τούτῳ πραγματοποιῆται μίαν τῶν ὑψίστων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου συνθηκῶν, ἡ δ' αὐτῆς ἀναγνώρισις παρὰ τῆς πολιτείας εἶνε τρανὸν μαρτύριον εὐκόσμου κοινωνικοῦ βίου.

§ 211. Ἡ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία εἶνε δημιούργημα τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν, ἀπὸ τῆς ἐμφανείας τοῦ Χριστιανισμοῦ χρονολογούμενον. Ἐσήμαινε δ' αὕτη ἐν

ταῖς πρώταις ἡμέραις τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ τὸ ἄθροισμα τῶν Χριστιανῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τινὰ θρησκευτικὴν κοινότητα καὶ συνδεδεμένων ἀλλήλοις διὰ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἔννοια αὕτη λαμβάνει εὐρυτέραν σημασίαν· δὲν δηλοῖ πλέον ὠρισμένην κοινότητα, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν πιστῶν, τῶν ἀναγνωριζόντων τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρχηγὸν τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν συνειδήσεως. Οὕτω καθίσταται ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, περιλαμβάνουσα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου διατυπωθὲν σύμβολον τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἡ θρησκεία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ὄργανον τῆς δυνάμεως καὶ τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας. Πολιτικοὶ λαοὶ δὲν δύνανται ἢ νὰ παράσχωσι μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς θρησκευτικῆς δυνάμεως ἐπὶ τῶν πνευμάτων. Ἰδίᾳ τοῦτο μαρτυρεῖται ἐν τῇ παλαιᾷ Ρώμῃ, τῇ πολιτικωτέρᾳ ἀναντιρρήτως τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν. Ἡ θρησκεία τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ εἶχε πολιτικὴν ἔννοιαν, ὅτε δὲ διὰ τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη πολιτικὴ θρησκεία, ἐξηκολούθησαν αἱ ρωμαϊκαὶ παραδόσεις ἐν τῇ νέᾳ θρησκευτικῇ τάξει· τὸ *jus sacrum* καθίσταται αὐθις μέρος τοῦ *jus publicum*.

Οἱ προϊστάμενοι κατ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Ἑσπερίᾳ ρέπουσι πρὸς διεκδίκησιν ποιᾶς τινος αὐτονομίας καὶ ἐπιτυγχάνουσιν ἐνίοτε τοῦτο, ἰδίᾳ ἐν τῇ δευτέρᾳ. Ἀλλ' ἐν γένει ἐπιδιώκεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνότητος. Ἡ ἐκκλησία, ὡς ἡ παράστασις τῆς θρησκευτικῆς δυνάμεως καὶ ἐνότητος, θεωρεῖται ἀναπόσπαστον μέρος τῆς πολιτείας ἐν τῷ βυζαντιακῷ κόσμῳ· ἀλλ' ἦσαν ἐν τοῖς κατ' ἀπομίμησιν αὐτοῦ ἰδρυθεῖσι πολιτικοῖς συστήμασι τῆς Ἑσπερίας. Παρὰ τὰς ἐνεργείας καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῆς ἐπιδιωκούσης παντοδυναμίαν παπικῆς ἐκκλησίας ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, ὅσον καὶ ἂν ἦνε ὀνομαστικὴ καὶ ἀνίσχυρος, ἐπιδιώκει παντὶ τρόπῳ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐκκλησίας, ὁ δὲ πόλεμος μαίνεται μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν δυνάμεων τούτων. Εἰς τῶν τολμηροτάτων μεταρρυθμιστῶν τῶν αἰώνων ἐκείνων, ὁ ἐκ Παταυίου Μαρσίλιος, διδάσκει τὸ δόγμα τοῦτο ἐν τῷ συγγράμματι *defensor pacis*, γραφέντι κατὰ τὴν τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος.

Ἄλλ' ἡ θεωρία αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ τοῦ ὀλίγω πρότερον ὅμοια γράψαντος Δάντου Ἀλιγιέρη οὐδεμίαν λαμβάνει ἐπίδοσιν, ἐν τῷ καθολικῷ κόσμῳ βασιλεύοντος ἤδη Θωμᾶ τοῦ Ἀκκινάτου καὶ τῆς θεωρίας αὐτοῦ περὶ τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ κοσμικοῦ ξίφους.

Κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ αἱ δύο μεγάλαι κοινωνικαὶ δυνάμεις, ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐκκλησία, διατελοῦσιν εἰς πλήρη ἔχθραν. Ὁ πάπας Ρώμης καὶ ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, οἱ Γουέλφοι καὶ οἱ Γιβελλῖνοι, πλέον ἢ ἅπαξ προῦκάλεσαν τὸ θέαμα τῆς ἐρημώσεως ἐν ὀνόματι τῆς ἰδέας, ἣν ἐκάστη τούτων διεξεδίκει.

§ 212. Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας.

Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐν ταῖς σχέσεσι τῆς πολιτείας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν δὲν κρατεῖ ἡ ἄρμονία, ἡ ἀναγνώρισις τῆς προσηκούσης ἐκάστη ἐλευθερίας, ἀλλ' ὅτε μὲν ἡ ἐκκλησία καθίσταται θεραπεινὴς τῆς πολιτείας, ὅτε δὲ ἡ πρώτη, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἀμαθίας καὶ εὐπιστίας τοῦ πλήθους, καθίσταται ἐχθρὰ τῆς πολιτείας δύναμις, ζητοῦσα νὰ ὑποτάξῃ αὐτήν, μισοῦσα καὶ ἀπεχθανομένη πᾶσαν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν. Καὶ κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς περιπτώσεις ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐδαμῶς ἐπιτυγχάνεται.

Ἡ ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐκουσίας ἐνώσεως ἀτόμων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεργομένων πρὸς πλήρωσιν θρησκευτικοῦ σκοποῦ· βᾶσις ἄρα αὐτῆς εἶνε ἡ ἐλευθέρᾳ τῶν ἀτόμων βούλησις. Ὅπως δὲ ταῦτα διεκδικοῦσιν αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἐνεργείας ἐν ταῖς κυριωτάταις τοῦ βίου ἠθικαῖς καὶ ὕλικάις σχέσεσιν, οὕτω δικαιοῦνται νὰ διεκδικήσωσι καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. Ἐν τῷ μεγάλῳ ὀργανισμῷ τῆς κοινωνίας ἐκκλησία τε καὶ πολιτεία ἀποτελοῦσιν αὐτοτελεῖς, ἀνεξαρτήτους ὀργανισμούς. Οὐδεμίᾳ τούτων δικαιοῦται εἰπεῖν τῇ ἑτέρᾳ: εἶσαι μέλος τοῦ ὀργανισμοῦ μου, ἐκτὸς ἐμοῦ μὴ ἔχουσα δικαίωμα ὑπάρξεως καὶ λειτουργίας. Ἀμφότεραι εἶνε πανίσχυροι κοινωνικαὶ δυνάμεις, ὀφείλουσαι ἀμοιβαίαν συνδρομὴν ἐν τῇ κοινῇ λειτουργίᾳ.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην αἱ πρότερον κρατοῦσαι θεωρίαι εἶνε ὀλέθριαι. Ἄν ἡ ἐκκλησία ἤθελεν ὑποταχθῆ τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ, καθισταμένη αὐτῆς ἐξάρτημα, τὸ ἄτομον ἐν μιᾷ τῶν ἱερωτάτων καὶ εὐγενεστάτων ἐκδηλώσεων τῆς δράσεως αὐτοῦ, τῇ θρησκευτικῇ ἰδέᾳ καὶ

συνειδήσει, ἤθελεν ἀπολέσῃ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. Πολιτεία, ἀρνούμενη τὸ δίκαιον τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἐπιβάλλουσα τοὺς θεοὺς αὐτῆς εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀτόμων, διαπράττει τὸ στυγερώτατον τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου· ἀρνεῖται τὴν ὑπόστασιν τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ φύσεως· ἡ θρησκεία καθίσταται ὄργανον τῆς πολιτείας, ἡ συνείδησις παραβιάζεται καὶ σὺν αὐτῇ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἐλευθερία. Ἀντιθέτως, ἂν ἡ θρησκεία ἤθελε δεσπόσῃ τῆς πολιτείας, αὕτη ἤθελεν ἀπολέσῃ τὸ κῦρος αὐτῆς καὶ τὴν ἠθικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ προϊστάμενος ἐν τῇ πολιτείᾳ καθίσταται ἀληθῆς πλαγγὼν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Μισαλλόδοξος καὶ τυραννικὴ ἐξουσία ἤθελεν ἀπορροφήσῃ πᾶσαν ἐνέργειαν τῆς πολιτείας ἐν τῇ αὐτονόμῳ δράσει αὐτῆς, παρακωλύσῃ δὲ πᾶσαν πρόοδον.

§ 213. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἀποστολὴ αὐτῆς.

Ἡ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ἐρωτώμενος περὶ τῶν καθηκόντων τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἐν τῷ δόγματι τούτῳ συνοψιστέα πᾶσα ἡ πολιτικὴ τῆς ἐκκλησίας. Αὕτη ἐκπροσωπεῖ ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῆς δράσει τὸν ἠθικὸν σύνδεσμον τῶν ἀνθρώπων, συντελεῖ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων, ἐμπνέει αὐτοὺς καὶ ἐμπεδοῖ εἰς τὰ εὐγενέστατα τῶν καθηκόντων. Ἡ ἐκκλησία δέον νὰ ἴσταται ὑπεράνω παντὸς ἐγκοσμίου συμφέροντος. Ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ πρῶτον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, εἶτα δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Σχολείῳ ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἀνατροφὴ αὕτη ἔσται ἠθικὴ δύναμις. Τὸ κράτος ἄρα τῆς ἐκκλησίας δέον νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας καὶ δράσεως, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ μόνον βίῳ τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ δὲ νὰ ἐξέλθῃ τούτου καὶ νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς ἀλλότρια δίκαια. Διὰ τῆς ἐκτροπῆς ταύτης ἡ ἐκκλησία οὐ μόνον δὲν πραγματοποιῇ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ καθίσταται ὀλεθρία.

Ἡ ἐκκλησία δὲν δικαιούται νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰ καθήκοντα καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς πολιτείας. Αὕτη σκοπεῖ κατὰ πρῶτον τὴν πραγμάτωσιν τοῦ δικαίου, διὰ τῆς ἐπιτεύξεως δὲ τούτου θέλει συντελέσῃ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν πρόοδον τῶν ἀνθρώπων. Τῆς ἐκκλησίας ἡ